

*Ж. М. Довгань, канд. екон. наук,
Тернопільський національний економічний університет*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

У даній статті розглядаються найбільш поширені підходи до визначення фінансової стійкості комерційних банків і пропонується новий підхід до визначення фінансової стійкості банківської системи як певного інтегрального показника, який характеризує здатність банківської системи ефективно протидіяти негативним екстерналіям та інтерналіям.

Ключові слова: банк, банківська система, фінансова стійкість, стабільність, банківські ризики.

Постановка проблеми. В умовах всеохоплюючої економічної глобалізації, коли в різних частинах світу все частіше спалахують банківські, фінансові та валютні кризи, загострюється питання стосовно забезпечення стабільного економічного розвитку. Провідну роль у цьому відіграє надійний банківський сектор.

Визначальними факторами при формуванні довіри з боку вкладників, партнерів, інвесторів до банків є фінансова стійкість і стабільний розвиток останніх. Фінансова стійкість і стабільний розвиток мають бути не лише короточасними досягненнями банків, а й їх стратегічними завданнями, від чого, у свою чергу, залежатиме динамічність ринкових перетворень і підвищення соціальних стандартів.

Проблема забезпечення та зміцнення фінансової стійкості банків не породжена сьогоденням, вона має корені й у минулому, складна та до кінця не розв'язана. Вона є у розвинутих країнах ринкового типу, набула загальнонаціонального значення і для України, що значною мірою зумовлено специфікою розвитку вітчизняних банків. Зокрема, відносно короткий період їх діяльності, необхідність працювати в умовах підвищеного ризику, що пов'язано з економічною та політичною нестабільністю в Україні, а також порівняно з банками економічно розвинутих країн незначні обсяги власного капіталу. Саме тому ефективне управління і забезпечення власної фінансової стійкості мають бути обов'язком та основним стратегічним завданням кожного комерційного банку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням даної проблематики займалися як зарубіжні, так і російські та вітчизняні науковці. Зокрема аналізу, оцінці та шляхам забезпечення фінансової стійкості банків і банківських систем значну увагу приділили такі зарубіжні науковці, як Дж. К. Ван Хорн, Е. Дж. Долан, Р. Дж. Кемпбелл, Р. Л. Міллер, П. С. Роуз, Дж. Ф. Сінкі. Ними обґрунтовано місце фінансової стійкості у фінансовому менеджменті, її показники та критерії. Також слід відмітити значні напрацювання російських науковців: Л. П. Белих, М. З. Бора, В. В. Иванова,

С. І. Кумок, Ю. С. Масленченкова, Г. С. Панової, Л. С. Сахарової, О. Б. Ширінської, Г. Г. Фетисова, якими визначено основні фактори, методи оцінки й аналізу фінансової стійкості.

Даним аспектам приділили увагу й такі вітчизняні науковці, як О. Д. Вовчак, О. Д. Заруба, А. М. Мороз, М. І. Савлук – при розгляді загальних питань фінансового аналізу діяльності банків і менеджменту; В. В. Вітлінський, В. П. Пантелеєв, С. П. Халява, Н. М. Шелудько – при дослідженні теоретичних аспектів і проблем регулювання фінансової стійкості банків; Л. А. Ключко, С. А. Святко, Є. В. Склеповий, Л. Ю. Петриченко, Р. І. Шиллер – при визначенні складових стійкості, розгляді питань аналізу та оцінки фінансової стійкості банку; В. М. Кочетков – при обґрунтуванні методологічних та організаційних засад управління фінансовою стійкістю банків.

Незважаючи на досить велику кількість наукових публікацій з тематики даного питання, досі немає єдиного загальноприйнятого тлумачення поняття “фінансова стійкість” комерційного банку, банківської системи та чіткого, цілісного механізму управління останньою. Зазначене обумовлює необхідність ґрунтовного дослідження як у теоретичному, так і в практичному плані базових аспектів управління фінансовою стійкістю комерційних банків.

Метою статті є узагальнення наукових підходів до визначення фінансової стійкості комерційних банків і розробка підходу до визначення фінансової стійкості банківської системи як певного інтегрального показника, який характеризує здатність банківської системи ефективно протидіяти негативним екстерналіям та інтерналіям.

Виклад основного матеріалу. Стосовно фінансової стійкості банків існує досить багато підходів до її визначення. Проаналізувавши підходи до визначення сутності фінансової стійкості, виокремимо кілька напрямів, відповідно до яких:

1. Фінансову стійкість розглядають як відповідність сукупності критеріальних (оптимальних) значень певних фінансових показників.
2. Фінансову стійкість аналізують як динамічну категорію “системи трансформації ресурсів і ризиків”.
3. Фінансову стійкість ототожнюють із ліквідністю і платоспроможністю.
4. Фінансову стійкість ототожнюють із прибутковістю.
5. Фінансову стійкість розглядають як складову загальної стійкості комерційного банку.

Перший напрямок. Г. С. Панова, О. Д. Заруба, С. А. Святко, Р. І. Шиллер обґрунтовують фінансову стійкість комерційного банку з точки зору ключових параметрів, що характеризують окремі аспекти його фінансового стану [4; 9; 11]. Ю. С. Масленченков, В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський фінансову стійкість розглядають як “відповідність (невідповідність) діяльності банку основним плановим (нормативним) узагальнюючим показникам, що синтезують характеристики економічних складових фінансової стійкості: обсягу й структури власних засобів, рівня доходів і прибутку, норми прибутку на власний капітал, достатності

ліквідності, мультиплікативної ефективності власного капіталу, створення банком доданої вартості” [6; 8].

Схоже за змістом визначення фінансової стійкості запропонував Р. І. Шиллер [4]. Необхідно зазначити, що повна орієнтація на планові показники, а саме відповідність (невідповідність) останнім при визначенні фінансової стійкості є певною мірою некоректною, оскільки їх не обов’язково точно розраховують.

Другий напрямок. Відповідно до даного напрямку фінансова стійкість – це “динамічна, інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів і ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ” [7; 12; 14; 15]. Слід зауважити, що дане визначення видається дещо абстрактним, оскільки в ньому чітко не пояснено, у чому ж суть “повноцінної трансформації ресурсів і ризиків”. Окрім цього, незрозумілою є причетність до таких важливих параметрів банківської діяльності, як ліквідність і платоспроможність, котрі безпосередньо стосуються визначення фінансової стійкості банку. З урахуванням того, що банк – складна динамічна система, яка постійно розвивається, варто погодитися з тим, що фінансова стійкість є динамічною категорією.

Третій напрямок. У працях Н. Г. Антонова, М. А. Песселя, В. Г. Андрєва, Н. Н. Захарова поняття “фінансової стійкості” ототожнюється з ліквідністю та платоспроможністю [1; 5]. Так, дані показники справляють значний вплив на фінансову стійкість, оскільки, лише маючи достатній рівень ліквідності та платоспроможності, банк можна вважати фінансово стійким, проте ототожнювати дані поняття недоцільно, оскільки “фінансова стійкість” – ширше поняття. Зокрема, як зазначає В. В. Вітлінський, “платоспроможність – це, у свою чергу, складова частина показника фінансової стійкості банку. А ліквідність та прибутковість – показники (критерії), що деталізують поняття платоспроможності комерційного банку” [3]. Зауважимо, що стан неліквідності є порівняно небезпечним для банку, оскільки може призвести до втрати довіри з боку вкладників і кредиторів банку. У подальшому це спричиняє неплатоспроможність, що свідчить про кризову ситуацію для банку. Ліквідність лежить в основі платоспроможності. Низька ліквідність призводить до внутрішніх порушень фінансового стану банку і в кінцевому підсумку негативно відображається на його стійкості щодо зовнішніх факторів. Окрім того, забезпечення платоспроможності банку слід узгоджувати з метою утримувати достатній рівень ліквідності, а також відповідно до темпів нарощування активів і пасивів, обсягу власного капіталу.

Четвертий напрямок. На думку деяких авторів, зокрема В. В. Пантелеєва та С. П. Халяви, Л. П. Бєлих поняття фінансової стійкості деякою мірою ототожнюється з прибутковістю банку [2; 10]. Зокрема, як зазначив Л. П. Бєлих, “рівень фінансової стійкості визначає прибутковість банку та його

здатність виплачувати дивіденди за акціями”. В. В. Пантелєєв та С. П. Халява наголосили, що “своєрідним відображенням стійкого перевищення доходів над витратами і є фінансова стійкість”. Так, прибуток має безпосереднє відношення до фінансової стійкості, сприяє підвищенню її рівня, оскільки дає змогу нарощувати капітал, покривати певні збитки. Проте ототожнення даних понять не розкриває сповна зміст фінансової стійкості, що є ширшим поняттям. Слід зауважити, що для визначення впливу рівня прибутковості на фінансову стійкість необхідно враховувати періодичність, обсяги та джерела отримання прибутку, а не лише констатацію факту прибутку як такого. Оскільки, по-перше, для забезпечення фінансової стійкості пріоритетне значення має саме стабільність отримання прибутку; по-друге, як відомо, високі прибутки асоціюються з підвищеним рівнем ризику, що, у свою чергу, ставить під загрозу фінансову стійкість комерційного банку; по-третє, банки мають дотримуватися раціонального механізму розподілу прибутку, зокрема на поповнення резервних і страхових фондів, що теж є важливим фактором при забезпеченні фінансової стійкості. Сплата дивідендів у цілому також ще не є свідченням фінансової стійкості банку, оскільки часто високі дивіденди, як і високі ставки за строковими депозитами, пропонують проблемні банки – для залучення більшої кількості інвесторів. Зокрема, дивіденди виплачують за рахунок нерозподіленого прибутку, отже, базою тут служить прибутковість банку, що є важливим компонентом забезпечення фінансової стійкості. Банки мають обов’язково зберігати баланс між часткою виплати дивідендів і рівнем капіталізації прибутку, що безпосередньо відбивається на достатності капіталу як факторної ознаки стійкого фінансового стану комерційного банку.

П’ятий напрямок. Деякі науковці розглядають фінансову стійкість як складову стійкості (стійкості в широкому розумінні) банку, до якої, окрім фінансової, введено капітальну, комерційну та організаційно-функціональну стійкість [4; 6; 13; 16]. Зокрема капітальну стійкість вважають базовою у забезпеченні загальної стійкості, її основою є власний капітал банку, що може слугувати опорою у кризових ситуаціях (створення резервів для непередбачуваних збитків, повернення депозитів). Він – основа ефективного функціонування та джерело розвитку банку. Виконує, як відомо, три важливі функції: захисну, оперативну та регулюючу. Організаційно-функціональна стійкість відображає адекватність структури банку обраній стратегії розвитку та ринковій кон’юктурі.

Таким чином, розглянувши найбільш поширені підходи до визначення фінансової стійкості комерційних банків, можемо зробити висновок про те, що кожен із них окремо та всі вони в сукупності формують фінансову стійкість банківської системи.

З цієї точки зору ми пропонуємо визначати фінансову стійкість банківської системи як певний інтегральний показник, який характеризує здатність банківської системи ефективно протидіяти негативним екстерналіям та інтерналіям, а також можливість банківської системи

швидко і з найменшими втратами подолати наслідки фінансової кризи шляхом застосування її адаптаційного механізму.

Адаптаційний механізм банківської системи у нашому розумінні – це сукупність певних макро- та мікроекономічних інструментів та технологій їх застосування, що можуть бути використані суб'єктами економічних відносин у сфері банківських послуг для зменшення негативного ефекту від несприятливих змін економічної кон'юнктури, які призводять або можуть призвести до суттєвого погіршення фінансових показників діяльності банківської системи.

Запропонований нами підхід до трактування фінансової стійкості банківської системи дасть змогу запропонувати нові шляхи розвитку механізмів управління фінансовою стійкістю окремих банків (шляхом врахування інтеграційного впливу на фінансову стійкість банківської системи) та розробити пропозиції щодо побудови дієвого адаптаційного механізму банківської системи з метою протидії актуальним загрозам економічній стабільності України.

Висновки. Провідна роль фінансової стійкості банківської системи в контексті забезпечення економічного зростання обумовлена насамперед тим, що саме банківська система мобілізує заощадження суспільства, формує і розподіляє інвестиційний капітал та може забезпечувати фінансово-кредитну підтримку всього циклу ділової активності. Принциповим у контексті дослідження цієї проблематики є той факт, що можливості забезпечення фінансової стійкості банківської системи пов'язані зі структурними змінами в економіці, безпосередньо впливають на розмір норми нагромадження і рівень інвестиційної привабливості національної економіки. Високий рівень фінансової стійкості банківської системи закладає основу для модернізації економіки та забезпечення її макроекономічної збалансованості.

У ситуації, що склалася, перед банківською системою постає актуальне завдання формування капіталу для забезпечення потреб реального сектора вітчизняної економіки, зокрема й через залучення довгострокового фінансування навіть в умовах кризи ліквідності. Для успішного вирішення цього завдання виникає необхідність в оцінці не тільки ресурсних можливостей банківської системи, а значно більшого кола факторів, які в сукупності визначають потенційну здатність і поточну готовність забезпечити задані темпи економічного зростання за рахунок власних і залучених ресурсів, адаптивність до мінливих умов зовнішнього середовища, можливість адекватно відповідати на запити реального сектора економіки тощо. Таким чином, мова йде про необхідність побудови науково обґрунтованої концепції забезпечення та оцінки фінансової стійкості банківської системи.

Список літератури

1. Антонов, Н. Г. Денежное обращение, кредит и банки [Текст] / Н. Г. Антонов, М. А. Пессель. – М. : Финстатинформ, 1995. – 272 с.

2. Белых, Л. П. Устойчивость коммерческих банков. Как банкам избежать банкротства [Текст] / Л. П. Белых. – М. : Банки и биржи, 1996. – 192 с.
3. Вітлінський, В. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку [Текст] / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Банківська справа. – 2000. – № 6. – С. 48–51.
4. Заруба, О. Д. Фінансова стійкість комерційного банку: способи визначення [Текст] / О. Д. Заруба, Р. І. Шиллер // Вісник Національного банку України. – 1997. – № 7. – С. 33–36.
5. Как выбрать надежный банк [Текст] / [В. Г. Андреев, Н. Н. Захаров, Л. К. Локтев, С. А. Журбин]. – М. : Концерн “Банковский деловой центр”, 1998. – 184 с.
6. Кочетков, В. М. Методологічні аспекти визначення фінансової стійкості комерційного банку [Текст] / В. М. Кочетков // Стратегія економічного розвитку України : наук. зб. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. 4. – С. 293–300.
7. Кочетков, В. М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах [Текст] : [монографія] / В. М. Кочетков. – К. : Вид-во Європейського університету, 2003. – 300 с.
8. Масленченков, Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: технология финансового менеджмента клиента [Текст] / Ю. С. Масленченков. – М. : Перспектива, 1997. – 214 с.
9. Панова, Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка [Текст] / Г. С. Панова. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
10. Пантелеев, В. П. Фінансова стійкість комерційного банку: проблеми регулювання [Текст] / В. П. Пантелеев, С. П. Халява // Банківська справа. – 1996. – № 1. – С. 32–39.
11. Святко, С. А. Аналіз і оцінка фінансової стійкості банку як необхідна умова ефективного банківського менеджменту [Текст] / С. А. Святко, Р. І. Шиллер // Банківська справа. – 1997. – № 8. – С. 48–54.
12. Склеповий, Є. В. Складові стійкості комерційного банку [Текст] / Є. В. Склеповий // Банківська справа. – 2002. – № 5. – С. 138–142.
13. Финансовый менеджмент: теория и практика [Текст] : учебник / [под. ред. Е. С. Стояновой]. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Перспектива, 1998. – 656 с.
14. Шелудько, Н. М. До визначення фінансової стійкості комерційного банку [Текст] / Н. М. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 3. – С. 40–43.
15. Шелудько, Н. М. Фінансова стійкість комерційних банків та механізм її забезпечення [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / Шелудько Н. М. – К., 2000. – 18 с.
16. Шиллер, Р. І. Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення [Текст] / Р. І. Шиллер. – К. : Наукова думка, 1998. – 158 с.

Summary

The main approaches to defining the financial stability of banks are researched in this article. A new approach to determining the financial stability of banking system as a specific integral index, which describes ability of banking system to counter externalities and internals is proposed.

Отримано 08.09.2011